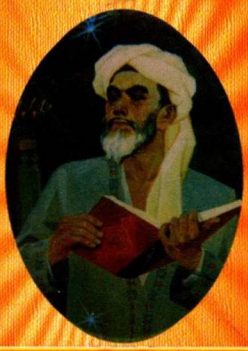
يۈسۈپ خاس هاجىپ

قۇتادغۇبىلىك

(نەسرىي يەشمسى)

مىللەتلەر نەشرىياتى

بېيجىڭ

新疆维吾尔在线 www.ertongbook.com

يۈسۈپ خاس هاجىپ

قۇتادغۇبلىك

ـ هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى
نەسرىي يەشمىسى

ش ئۇ ئا ر ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى
مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئورنى
نەشرگە تەييارلىدى

مىللەتلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىر :ئابدۇللا ئابلىز
مەسئۇل كوررېكتور : رىشىت ھاجى ۋاھىدى،خەيرىنسا روزى

قۇتادغۇبىلىك

(نەسرىي يەشمىسى)

يۈسۈپ خاس ھاجىپ

نەشر قىلغۇچى : مىللەتلەر نەشرىياتى
ئادرېسى : بېيجىڭ شەھرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى :100013، تېلېفون نومۇرى : 64290862 ـ 010
سانتۇچى : جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى : دىشىن باسما زاۋۇتى
نەشرى : 2006 ـ يىل 6 ـ ئايدا 2 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى : 2006 ـ يىل 6 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى : 850×1168م م. 32كەسلەم
باسما تاۋىقى : 26.75
سانى : 7000 ـ 5001
باھاسى : 40.00 يۈەن

责任编辑：阿布都拉·阿布里孜
责任校对：热西提，海仁沙

图书在版编目(CIP)数据

福乐智慧/玉素甫·哈斯·哈吉甫著；新疆社会科学院文学研究所整理.—2版.—北京：民族出版社，2006.5
ISBN 7-105-07716-6

Ⅰ.福… Ⅱ.①玉…②新… Ⅲ.维吾尔族—古典诗歌—中国—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I222.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2006)第052441号

出版发行：民族出版社 http://www.e56.com.cn
社 址：北京市和平里北街14号 邮编：100013
电 话：010-64290862 (维文室)
印 刷：北京迪鑫印刷厂
版 次：2006年6月第2版 2006年6月北京第1次印刷
开 本：850毫米×1168毫米
印 张：26.75
印 数：5001-7000册
定 价：40.00元

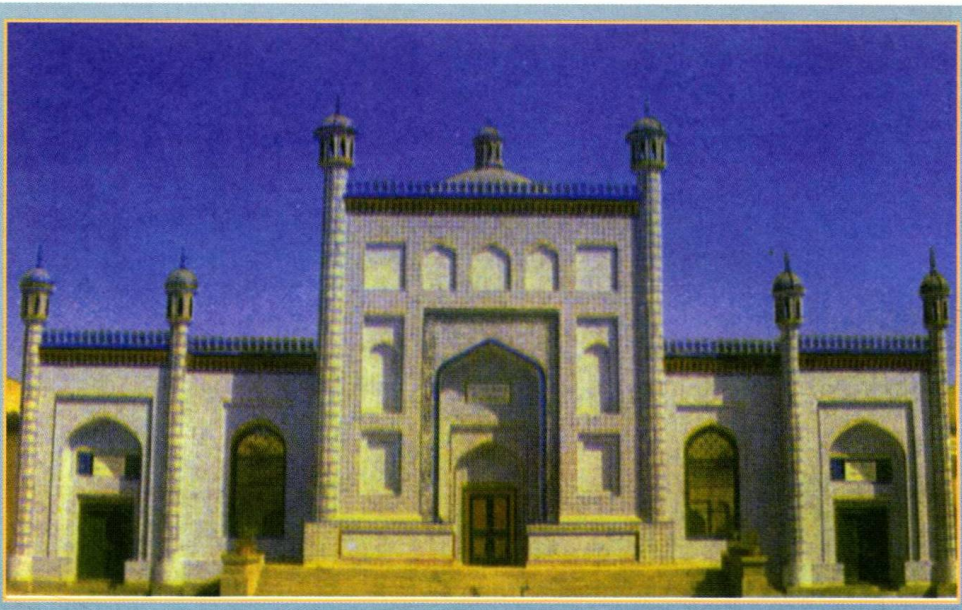

يۈسۈپ خاس ھاجىپ

ئابدۇكېرىم نەسىردىن سىزغان

نەسرىي يەشمىسنى ئىشلىگۈچىلەر : ئابدۇشۈكۈر تۇردى ،قادىر ئەكبەر

مۇقاۋىسنى لاھىيىلىگۈچى : دىلمۇرات تۇرسۇن

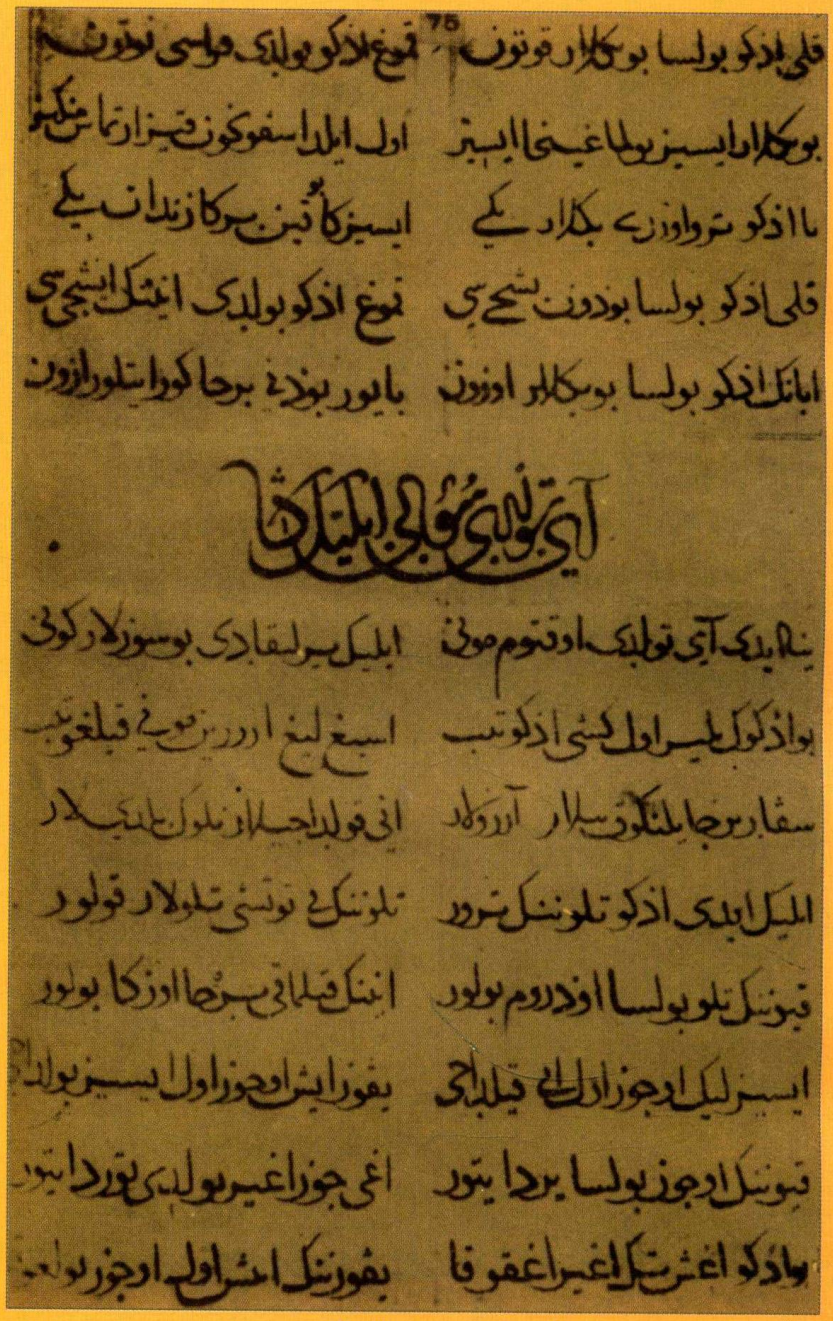

بۇسۇپ خاس ھاجىپ مەقبەرىسىنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى

بۇسۇپ خاس ھاجىپ قەبرىسى

ۋېبنا نۇسخىسىنىڭ 68 - بېتى

پەرغانە نوسخسسنسك 75 – بېتى

شعر

تنکو بارا زون دا انکا رجیله سیز تنکو جیله بار کیم انکا رجاره سیز
قوغ تنک کا جیله انکا رجاره بار مکر یوا ولوم کا اولوم حمله سیز

اشیتی اوغول کو راتا سی سوزین
تیل احتی اتا قا ایقوردی یوزین

ابو دای اتام بهر سوروم بار سنکا انی ایتار من او بیتر منکا
ودیا احیندا تنریلد بنک اوکوش ملک بیلد بنکا ردام او قدینک اوقوش
ایتسنک اشیتنک بیما او کرانو سینا یو تنریلد بنک قوغ نی کرو،
تنکو ایرسا بار موا ولوم کا انک انی اوقرو تو تعلم ای بیلکا تا بیمک
اگر جیله جاره بوق ایرسا ادبن قوغ تنک خزینه اولا یکل بار دین
خزینه یو تنک بولس شفایو لوش اسان بول بنا بولغا التون کو موش
نیکو تنر استنکل کو ری توق کتے تو زاو تمال ادبسی انی ار سینے
اولا تنک کشی کا تنسو رسم انجور سینی تنک کجور کان من انی کجور
اسانلیک کراک ایر کا تنکا اکسوماز تنر حلمد کراک قوش قاتنک اکسوماز
تنریک بولسا تنکلوق تیلا کی انوق انا او زنش اسان بولسا ارزو بنوق

ای تولدی حوانی او غلی او کدولیش کا
ینوق بردی ای تولدی ایدی او غول اشتنکل سوزوم نی یو ایش دین تو نکول

سۆز بېشى

11 ـ ئەسىردە ياشىغان ئۇلۇغ ئۇيغۇر شائىرى، ئەدىب، پەيلاسوپ ۋە دۆلەت ئەربابى يۈسۈپ خاس ھاجىپ تەرىپىدىن يېزىلغان «قۇتادغۇبىلىك» داستانىنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىدىكى نەسرىي يەشمىسىنىڭ نەشر قىلىنىشى ۋەتىنىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ساھەسىدە قىلىنغان يەنە بىر چوڭ ئىش.

«قۇتادغۇبىلىك» داستانى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر بىر ئابىدىسى، شۇنداقلا، جۇڭخۇا مىللەتلىرى مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ قىممەت باھا دۇردانىسى. مەملىكىتىمىزنىڭ مەشھۇر ئەدەبىياتشۇناسى لاۋشې 50 ـ يىللاردىلا بۇ داستانىنىڭ قىممىتى ئۈستىدە توختىلىپ: "«قۇتادغۇبىلىك» داستانى يالغۇز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قىممەتلىك مەدەنىيەت بايلىقى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ۋەتىنىمىز مەدەنىيەت تارىخىنىڭ بىباھا بايلىقىدۇر" دېگەنىدى①.

1

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن مەملىكىتىمىزدىكى ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ، جۈملىدىن، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مەدەنىيىتى ساھەسىدىكى تەتقىقات كەڭ قانات يايدۇرۇلدى. پارتىيىمىز ۋە ھۆكۈمىتىمىز ئەدەبىي مىراسلارغا ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش خىزمىتىگە

① لاۋشې: «جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 2 ـ قېتىملىق ھەيئەت ئەزالىرى كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا قىلىنغان سۆز»، 1956 ـ يىل، بېيجىڭ.

需要全本请访问 www.ertongbook.com

ئالاهىده ئېتىبار بىلەن قارىدى. 1980 ـ يىلدىن باشلاپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى «قۇتادغۇبىلىك» داستانىنى تەتقىق قىلىش خىزمىتىگە بىۋاستە يېتەكچىلىك قىلىپ، نۇرغۇن ئىلمىي خىزمەتلەرنى ئۈيۈشتۇردى. ئەينى ۋاقىتتا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ھامۇت ئىمىنوپ باشچىلىقىدا «قۇتادغۇبىلىك» تەتقىقاتىغا يېتەكچىلىك قىلىدىغان مەخسۇس رەھبەرلىك ھەيئىتىنى قۇرۇپ، تەتقىقاتنى كونكرېت تەشكىللىدى، تىل ـ ئەدەبىيات تەتقىقاتى ساھەسىدىكى ئالىم ـ مۇتەخەسسىسلەر كەڭ جەلپ قىلىندى، ھەيئەت بۇ ئۇلۇغ ئەسەرنى تەتقىق قىلىش ۋە نەشر قىلىشتا كۆپلىگەن ئەملىي خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائى پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ تەسىس قىلىنىشى ئاز سانلىق مىللەتلەر كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىنىڭ سىستېمىلىق، ئىلمىي تەرتىپ بىلەن ساغلام راۋاجلىنىشىغا زېمىن ھازىرلىدى. ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئورنى ئالىم، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ زور تىرىشچانلىقى بىلەن بۇ ئەسەر ئۇستىدە ئىزچىل تەتقىقات ئېلىپ بارىدى، نەتىجىدە 1984 ـ يىلى بۇ داستاننىڭ تىرانسكرىپسىيىلىك تولۇق مەتنى، نەزمىي يەشمىسى، 1986 ـ يىلى خەنزۇچە تەرجىمىسى نەشر قىلىندى. مانا ئەمدى نەسرىي يەشمىسى خەلقىمىز بىلەن يۈز كۆرۈشمەكتە.

2

ھەرقانداق مىللىي ئەدەبىيات مىراسلىرىنى تەتقىق قىلىش ۋە ئۆگىنىشنىڭ تۈپ مەقسىتى ئۇنىڭ ئىجابىي ۋە ئىلغار تەرەپلىرىنى ئېچىپ، رېئال تۇرمۇشقا ماس كېلىدىغان ۋە پايدىلىق بولغان خۇسۇسىيەتلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت.

ھەرقانداق ئەدەبىي مىراس ئەجدادلارنىڭ تەپەككۇر تارىخىدىن، ئۆتمۈشنىڭ سىياسىي ـ ئىجتىمائىي ئەھۋالىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ئۆتمۈش دەۋرىدىن بىزگىچە يېتىپ كەلگەن ئەڭ ياخشى يادكارلىقلىرى مەلۇم تارىخىي شارائىت بىلەن باغلىق بولغان ھالدا، بىزنى ئۆتمۈش

هاياتىدىن خەۋەردار قىلىدۇ.

«قۇتادغۇبلىك» داستانى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوتتۇرا ئەسىردىكى پەلسەپە ۋە ئىجتىمائىي ئىدىئولوگىيە ئەھۋالىنى ئەكس ئەتتۈرۈش جەھەتتە ناھايىتى چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە، تەڭدىشى يوق بىر ئەسەردۇر. يېقىنقى ئون يىلدىن بۇيان بۇ ئەسەر ئۇستىدە بىرقەدەر كەڭ تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىلدى.

بىرەر ئەدەبىي ئابىدىگە ئۇزۇل ـ كېسىل باھا بېرىش ئۈچۈن ئۇنى چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق ئۆگىنىش، تەتقىق قىلىش لازىم. چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق ئۆگىنىپ چىقىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ھازىرقى زامان تىلىدىكى نۇسخىلىرىنى بارلىققا كەلتۈرۈشكە — ئۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇن ۋە غايىلەرنى خەلق چۈشىنىدىغان ۋاستىلەر ئارقىلىق ئايان قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا، ئۇنىڭ بەدىئىي ئەھمىيىتى، تارىخىي قىممىتى ۋە رېئال تۇرمۇش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ روشەن بولىدۇ.

جۇڭخۇا مىللەتلىرى مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ ئالەمشۇمۇل بايلىقى بولغان «قۇتادغۇبلىك» داستانى يېقىنقى بىر ئەسىردىن بۇيان دۇنيا شەرقشۇناسلىق ئىلمىنىڭ مۇھىم بىر تەتقىقات نۇقتىسى بولۇپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۈچ خىل قولىيازما نۇسخىسى دۆلىتىمىزدە ۋە چەت ئەللەردە ئەينەن نەشر قىلىندى. تۈرك ئېنگلىز، نېمىس، ۋە رۇس تىللىرىدىكى يەشىلىرى ئىشلەندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئۇلۇغ ئەسەرنى يەنمۇ چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق تەتقىق قىلىش ئۈچۈن بىزنى يېتەرلىك ئىلمىي ئاساسلار بىلەن تەمىنلەيدۇ. «قۇتادغۇبلىك» داستانىنىڭ نەسرىي ئۇسۇل بىلەن يېشىپ بېرىلگەنلىكى، داستانىنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنى ۋە سۈژىتى، ئۇ ئالغا سۈرگەن ئىدىيە ۋە مۇئەللىپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ دۇنيا قارىشى بىلەن ھەر ساھە كىتابخانلارنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇر تونۇشۇپ چىقىشى ئۈچۈن پايدىلىق.

3

كلاسسىك ئەدەبىي مىراسلارغا ۋارىسلىق قىلىشتا تەنقىدىي قوبۇل

قىلىش، " مېغىزى بىلەن شاكىلىنى ئايرىش"، "قەدىمكىنى بۇگۈن ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش " فاكتىچىنىدا چىك تۇرۇش كېرەك. بولۇپمۇ ژۇرنالىستلىق قىلىش بىلەن يۇقىرى كۆتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش لازىم.

مىراس بولۇپ قالغان ھەرقانداق يادىكارلىق ئۆزىنىڭ پۈتۈن مەزمۇنى بىلەن ئۆزى ۋۇجۇدقا كەلگەن دەۋردە قانداق ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان بولسا، كېيىنكى دەۋرلەر ئۇچۇنمۇ خۇددى شۇنداق ئەھمىيەتكە ئىگە بولالىشى ناتايىن. چۇنكى، ئۇ يېڭى تارىخىي شارائىتتا، يېڭى ئىجتىمائىي تۇرمۇش چۇشەنچىسى ئىچىدە، يېڭى بىر ئەۋلادنىڭ مەنىۋى دائىرىسىدە ياشايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ مەزمۇنىدا قانداقتۇر بۇ نۇقتا كونىراپ قالغاندەك، ۋاقتى ئۆتۈپ، رېئال ئەھمىيىتىنى يوقاتقاندەك بىلىنىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىيات قانۇنىيەتلىرىنىڭ تۇپ ماھىيىتىنى ئېچىپ بەرگەن، ھەقىقەتكە ئۇيغۇن بولغان ئىلغار ۋە ئىجابىي نۇقتىلىرى يەنىلا ئۆز قىممىتىنى يوقاتمايدۇ. بۇلارغا دىققەت قىلغاندىلا، ئەدەبىي مىراسلارغا توغرا باھا بەرگىلى ۋە ئۇنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ.

" ئەجدادلىرىمىز بىزگە ئىنتايىن مول، ئىنتايىن قىممەتلىك مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن. بىز جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت مىراسىنى قەدىرلىشىمىز، ئاسرىشىمىز، قېزىشىمىز ھەم ژۇرنالىستلىق قىلىش ئاساسىدا ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشىمىز، ئۇنى يېڭىلىشىمىز، ئىلگىرىلىتىشىمىز لازىم .①"

تۆمۈر داۋامەت

---

① لى رۇيخۇەن: «مەملىكەتلىك مەدەنىيەت ـ سەنئەت خىزمىتى يىغىنىدا سۆز» لەنگەن سۆز»، «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى، 1990 ـ يىل 3 ـ سان.

نەشرگە تەييارلىغۇچىلاردىن

1

«قۇتادغۇبلىك» داستانىنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىنىڭ تىرانسكرىپسىيە-سىنى، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بويىچە نەزمىي ۋە نەسرىي يەشمىسىنى نەشرگە تەييارلاش ۋە خەنزۇچە تەرجىمىسىنى ئىشلەش ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكى نۇقتىلىق تەتقىقات تېمىسىنىڭ بىرى ئىدى. داستانىنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىنىڭ تىرانسكرىپسىيىسى ۋە نەزمىي يەشمىسى 1984 ـ يىلى، خەنزۇچە تەرجىمىسى 1986 ـ يىلى نەشر قىلىندى. شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئورنى «قۇتادغۇبلىك» داستانىنىڭ نەسرىي يەشمىسىنمۇ ئەينى ۋاقىتتا ئىشلەپ چىققاندى، ھازىر شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىغا سۇۋغا سۈپىتىدە نەشر قىلدۇردى.

مەزكۇر نەسرىي يەشمە تېكىستلىرى داستانىنىڭ ئەسلىي نۇسخىسىنىڭ تىرانسكرىپسىيىسى ئاساسىدا ئىشلەندى ۋە بىر بېيىت بىرلىك قىلىندى. ھەربىر بېيىتنىڭ مەنىسىنى ئۆز ئەينى يېشىپ بېرىشكە، سۆز مەنىلىرىنى ئىمكانقەدەر چۈشۈرۈپ قويماسلىققا، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا قوللىنىلغان سۆز ـ ئىبارىلەرنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىدا ساقلىنىۋاتقان-لىرىنى ئۆز ئەينى ئېلىشقا دىققەت قىلىندى. مەنىنى يېشىپ بېرىشتە گرامماتىكىلىق باغلىنىشلارنى ساقلاش يۈزىسىدىن مىسرالارنىڭ ئورنى ئالماشقان بېيىتلار نومۇرىنىڭ ئالدىغا يۇلتۇز بەلگىسى (*) قويۇلدى.

ھەربىر بېيىتتا شېئىرىي جۈملىدە يوشۇرۇنغان، لېكىن بېيىت مەزمۇنىدىن مەنىسى چۈشىنىلىدىغان سۆزلەر ھەمدە بېيىتلار مەنىسىنىڭ باغلىنىشى، پىكىر ۋە مەزمۇنىنىڭ ئۆزئارا جىپسلىششى زۆرۈرىيىتىدىن قوشۇلغان سۆزلەر تىرناق ئىچىدە بېرىلدى.

بېيىتلارنىڭ مەنىسى پەقەت ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىدا ئەملىي ئىستېمال قىلىنىۋاتقان سۆز ـ ئىبارىلەر بىلەن بېشىلدى. ئىزاھ بېرىشكە تېگىشلىك سۆز، ئاتالغۇ ۋە بېيىتلاردىن بەت ئاستىدا ئىزاھ بېرىلگەنلىرىدىن باشقىلىرىنىڭ پېنىغا يۇلتۇز بەلگىسى قويۇلۇپ كىتاب ئاخىرىدا ئىزاھ بېرىلدى.

كىتابخانلارنىڭ يەشمە تېكىستلىرىنى ئەسلىي مەتنىگە سېلىشتۇرۇشى ئاسان بولسۇن ئۈچۈن «قۇتادغۇبلىك» (مىللەتلەر نەشرىياتىنىڭ 1984 ـ يىل بېيجىڭ نەشرى) تىرانسكرىپسىيىسىنىڭ بېيىت رەت نومۇرلىرى ئەينەن بېرىلدى.

2

نەسرىي يەشمىنى ئىشلەشتە تۆۋەندىكى ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىلدى:

1. «تۈركىي تىللار دىۋانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشرى، 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ تومىلار.

2. رېشىت رەخمەتى ئارات: «قۇتادغۇبلىك»، I مەتىن، ئەنقەرە، 1947 ـ يىل.

3. رېشىت رەخمەتى ئارات: «قۇتادغۇبلىك»، II (تۈركچە نەسرىي يەشمىسى)، ئەنقەرە، 1974 ـ يىل.

4. رېشىت رەخمەتى ئارات: «قۇتادغۇبلىك»، III ئىندېكس، ئىستاما-

ئۇل، 1970 ـ يىل.
5. ق. كەرىموۋ: «قۇتادغۇبىلىك»، «ھازىرقى زامان ئۆزبېك تىلىغا تەۋسىق» (تاشكەنت، 1971 ـ يىل).
6. س. ئىۋانوۋ: «قۇتادغۇبىلىك»، (رۇس تىلىدىكى نەزمى تەرجىمە. موسكۋا، ئىلىم نەشرىياتى، 1983 ـ يىل).
7. ۋ. نادېلياېۋ، ئە. تېنىشېۋ قاتارلىقلار: «قەدىمكى تۈركي تىللار لۇغىتى». 1969 ـ يىل، موسكۋا نەشرى
8. كىلاۋسون: «13 ـ ئەسىردىن ئىلگىرىكى تۈركي تىللار ئېتىمولوگىيە لۇغىتى»، (ئوكسفورد، 1972 ـ يىل)، (ئېنگلىزچە نەشرى).
9. سەمەت تەزچان: «قۇتادغۇبىلىك تىزىمى توغرىسىدا». «تۈرك تىل قۇرۇمى ئىلمي ژۇرنىلى» 178 ـ سان، ئەنقەرە، 1981 ـ يىل، تۈركىيە مەدەنىيەت تەتقىقاتى نەشرىياتى، ئىستانبۇل، 1979 ـ يىل).

ئا. تۇردى
ق. ئەكبەر

需要全本请访问 www.ertongbook.com